

UUE TESTAMENDI KOLM MAARJAT

SISSEJUHATUS

Kristlaste pühakiri Piibel koosneb kahest osast: **Vana Testament** sisaldab juudi rahva ajalugu ja uskumusi ning **Uus Testament**¹ Jeesuse elu ja tema õpetust.

Vana Testament pandi kirja heebrea keeles. See väga mahukas teos (u 1000 lk) on juudi usundi ehk **judaismi** ja ristiusu ehk **kristluse** tüvitekst ning seda tunnistas pühakirjana ka islam.

Uus Testament mahub ära u 300 leheküljele (sellest nt Matteuse evangeelium, mis on kristliku filosoofia põhiteos, on üksnes 43 ja Johannese ilmutusraamat 19 lehekülge). Uue Testamendi juured on Vanas Testamendis, sest Uue Testamendi keskses isikus Jeesus Kristuses on kristlaste usu järgi täitunud Vana Testamendi prohvetite² ennustused, et kunagi sünnib rahvale päästja ehk lunastaja ehk Messias.

Oma uue õpetusega eemaldus Jeesus judaismist, kuid ei öelnud Vanast Testamendist täielikult lahti. Kui ta seda oleks teinud, hukkunuks ta varem ja tema elutöö jänuks tegemata. Vana Testamendi Moosese 10 käsku (ja mitte ainult 10 käsku) sobivad ka kristlastele.

Uus Testament sisaldab nelja **evangeeliumi** (kreeka k 'rõõmusõnum'), mis käsitlevad **Jeesuse elu, tegevust, õpetusi, kannatust, surma ja ülestõusmist**. Evangeeliumide autoreid nimetatakse **evangelistideks**. Neist Jeesuse otsesed õpilased ehk **apostlid**³ olid ainult **Matteus** ja **Johannes**. Kaks ülejäänud evangelisti – **Markus** ja **Luukas** – Jeesust ei tundnud ning panid oma teosed kirja teiste ütleliste järgi. Nende kohta võime öelda, et nad olid küll Jeesuse **jüngrid** (järgija, õpilane), kuid nad polnud apostlid. Tiitli *apostel* kasutamisel tehakse üks erand: nii kutsutakse ka kristlastega hiljem liitunud Paulust⁴. Traditsiooni kohaselt öeldakse temast rääkides **apostel Paulus**, sest ta on kõigi aegade suurim ristiusu levitaja ehk **misjonär**.

Kõigi nelja evangeeliumi algkeel oli vanakreeka keel⁵. Uus Testament hõlmab lisaks **Matteuse, Markuse, Luuka ja Johannese evangeeliumile** ka **Apostlite tegusid**⁶ ja **Apostlite kirju**⁷. Uue Testamendi lõpetab **Johannese ilmutusraamat** ehk **Apokalüpsis**, mis kuulutab ette viimset kohtupäeva.

Oma õpetusest ei pannud Jeesus ise kirja ühtegi rida. Sellest on ääretult kahju, sest tema vaimne üleolek 12 jüngrist ja hilisematest misjonäridest torkab silma Uue Testamendi neljas

¹ Kristlased nimetavad piibli esimest osa Vanaks Testamendiks (lepinguks), sest nad usuvad, et alates Jeesusest sõlmiti Jumala ja inimkonna vahel uus leping – selle sõnum ongi kirjas Uues Testamendis (lepingus).

² prohvet – jumala tahte jutlustaja ja ettekuulutaja

³ apostel (kr *apostolos* 'saadik') – Jeesuse antud aunimetus neile 12 jüngrile (järgija, õpilane), kelle ta rahva hulgast välja oli valinud ja kes teda saatsid

⁴ Juudi päritolu telgitegija Saulus kiusas kristlasi taga hetkeni, kuni Jeesus end talle ilmutas, seejärel vahetas ta nime (Saulusest sai Paulus) ja hakkas uut usku levitama.

⁵ Rooma riigi idaproovintides oli riigikeeleks kreeka keel, lääneproovintides ladina keel.

⁶ Apostlite tegude raamat on Piibli Uue Testamendi viies raamat, mis kirjeldab Jeesuse jüngrite tegevust pärast tema surma.

⁷ Uues Testamendis on kokku 21 kirja (nt Pauluse ja Johannese kirjad).

evangeeliumis, Apostlite tegude raamatus, kirjades ja Uut Testamenti lõpetavas Johannese ilmutusraamatus. Kõikjal, kus Jeesust tsiteeritakse, nendes üksikutes lausepudemetes, mis kuuluvad Jeesusele endale, tajume erilist vaimuerksust, peent psühholoogiat, sügavat elufilosoofiat. Evangelistide ja apostlite enda mõtted on kohmakad ja hägusad, nende kirjutamine on täis vasturääkivusi ning ebausku. Mida tahtagi inimestelt, kes olid ju lihtsad kalurid. Üksnes kaks meest, endine maksukoguja Matteus ja hiljem kristlaste liidriks kerkinud Paulus, tundsid hästi kirja. Vähe sellest, et Jeesus ise ei kirjutanud, ta oli veendunud, et suuline pärimus on raamatutarkusest tõhusam, sest läheb otse kuulaja südamesse. Alguses leviski uus õpetus üksnes suusõnaliselt. Alles siis, kui jüngrid vanaks jäid, tulid nad mõttele järgmisele põlvkonnale midagi oma õpetajast kirja panna.

Jeesuse ja tema mõttekaaslase **Ristija Johannese**⁸ kodumaa **Palestiina** (tänapäeva Iisrael) oli tol ajal Rooma keisririigi koloonia, mis oli jaotatud kolmeks piirkonnaks. Kõige põhjapoolsem osa oli **Galilea**, keskel paiknes Samaaria ja lõunapoolsem oli **Judea**, kus asus ka rahvuse metropol **Jeruusalemm**. Juutidel polnud igas linnas pühamu, suur tempel oli vaid Jeruusalemmas. Muijal linnades ja alevites oli palvetuskohaks **sünagoog** – juudiusuliste palvemaja.

Jeesus oli **galilealane**, tema kodulinn oli **Naatsaret**. Jeesuse emakeel oli **aramea keel** (heebrea keele sugulaskeel). Jeesus oskas mõningal määral ka kreeka keelt, muidu ta poleks saanud suhelda Rooma keskvõimu esindavate ametiisikutega. Ristija Johannes oli judealane, tema kodukoht oli Hebron. Need linnad on üksteisest väga kaugel. Mõlemad suurmehed olid enam-vähem ühevanused, esimese kohtumise hetkel umbes 30-aastased.

Palestiina maakonnad Uue Testamendi sündmuste ajal.

Ristija Johannest ei tohi segi ajada **evangelist Johannesega**. Kui esimene oli Jeesuse kolleeg, siis evangelist Johannes oli Jeesuse kõige noorem jünger, kellele omistatakse lisaks ühele evangeeliumile ka **Johannese ilmutusraamatu** autorlust. Selle 19-leheküljelise raamatuga

⁸ Ristija Johannes oli Vana Testamendi viimane ja Uue Testamendi esimene prohvet, kes suri märtrisurma: kuningas Herodes Antipas lasi pühaku pea maha raiuda.

lõpebki Uus Testament ning ühtlasi ka Piibel. Johannese ilmutusraamatut nimetatakse ka Apokalüpsiseks (kr k 'ilmutus, nägemus'). Vana Testament algab lausega: „**Alguses lõi Jumal taeva ja maa.**“ Uue Testamendi lõpetab Johannese ilmutusraamatu viimane lause: „**Issanda⁹ Jeesuse arm olgu kõikidega! Aamen!**“ Inimene, kes neid kahte lauset suudab igas olukorras peast tsiteerida, võib kätt südamele pannes uhkusega öelda: „Nii Uut kui ka Vana Testamenti olen ma lugenud.“

Jeesuse ja Ristija Johannese sünnihetkel valitses Roomat **keiser Augustus**, kohalik võim Palestiinas aga kuulus roomlaste soosikule kuningas **Herodes Suurele** – nii väidavad evangelistid. Herodes suri 4. a eKr, seega ei saanud Jeesus sündida päris „nullaastal“, vaid mõni aasta varem. Kuid püüame leppida selle väikese ajaloolise ebatäpsusega ning lähtume traditsioonist, et Jeesus sündis nii mitu aastat tagasi, kui mitmes aasta on praegu. Jeesus oli surnud 33 aastat vana. Ristija Johannes suri paar aastat enne Jeesust. Seega võis ta suures olla 31- või 32-aastane. Nii Ristija Johannese kui ka Jeesuse surma hetkel valitses Roomat Augustuse järglane keiser **Tiberius**.

Uus Testament sai praeguse kuju 4. sajandil. Siis sai see Rooma riigis ametlikuks usudokumendiks. Enne seda oli liikvel veel teisigi evangeeliume (nt Peetruse, Tooma evangeeliumid). Ajapikku sai ristiusust riigiusk ka teistes maades ning usk muutus poliitikute propaganda- ja töövahendiks. Kas nelja evangelisti raamatud on ikka originaalid või on neisse propagandistlikke vahelõike sisse kirjutatud? Me ei tea seda. Kui jah, kas tegid seda evangelistid ise või lisati need mugandused hiljem? Ka sellele ei saa olla ühte kindalt vastust. Sellegipoolest tuleb ikkagi tunnistada, et 2000 aasta vältel ei ole ükski teine kirjalik dokument aidanud muuta inimest paremaks nii palju kui Uus Testament.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Millises Piibli osas on kirjas juutide uskumuste ehk judaismi põhitõed?
2. Millises Piibli osas on kirjas kristluse põhitõed?
3. Jeesus eemaldus judaismist, kuid ei öelnud lahti Vanast Testamendist. Miks?
4. Kes on evangelist? Mitut evangelisti oskad nimetada?
5. Mida tähendavad sõnad *jünger*, *apostel* ja *misjonär*?
6. Kas sõnad *evangelist*, *apostel* ja *jünger* on sünonüümid? Põhjenda!
7. Kes neljast evangelistist tundsid Jeesust isiklikult ja kes panid kirja (või lasid kirja panna) oma tekstid teiste ütluste järgi?
8. Kui Matteuse evangeelium ilmuks eraldi raamatuna, kui paks see raamat oleks? Kui paks on kogu Piibel?
9. Kuidas nimetati Jeesuse kodumaad tema eluajal? Kuidas nimetatakse seda maad nüüd?
10. See maa oli Jeesuse eluajal Rooma keisririigi koloonia. Mis on koloonia? Milliste riikide koloonia on olnud Eesti?
11. Kes oli Rooma keiser siis, kui sündisid Jeesus ja Ristija Johannes? Kes oli Rooma keiser siis, kui nad surid?
12. Kes oli Palestiina juutide omavalitsuse kõrgeim võimukandja Jeesuse sünnihetkel?

⁹ *Issand* tähendab tegelikult 'isand' (vene *господь*, inglise *lord*). Eesti õigekirjatava, mis sai alguse 17. saj lõpul ja mida kutsutakse vanaks kirjaviisiks, andis rõhulise lahtise silbi lühikesest täishäälikust märku, kirjutades järgneva kaashääliku kahekordselt (*issand*). Õigekirjareeglid ajaga muutusid, aga kristlastele oluline sõna säilitas oma kuju.

13. Meie ajaarvamine algab Jeesuse sünnist. Seega pidi Jeesus sündima „nullaastal“. Oli see nii?
14. Johannese ilmutusraamat lõpeb lausega: „Issanda Jeesuse arm olgu kõikidega! Aamen!“ Milliste sõnadega lõpeb Piibel?
15. Millal me tähistame Jeesuse ja millal Ristija Johannese sünnipäeva?
16. Jeesus uskus, et tema õpetust, mis põhineb ligimesearmastusel, ei ole võimalik kirja panna, ja jättiski selle kirja panemata. Miks evangelistid tema õpetuse lõpuks ikkagi kirja panid?
17. Uuri järele, kes on Jeesuse õpetuse järgi sinu ligimene!

1. JEESUSE EMA MAARJA

Eestipärane nimi **Maarja** on mugandus ladinakeelsest naisenimest **Maria**, mis on omakorda mugandus arameakeelsest nimest **Mariam** ning heebreakeelsest nimest **Miriam**. Prantsuse keeles on see nimi **Marie**, inglise keeles **Mary** ja vene keeles **Мария**. Tõenäoliselt kutsuti Jeesuse ema oma kodukohas Mariamiks.

Juutidel oli komme kevadel Jeruusalemma templis käia ja eks seal Jeesuse ema, **Naatsaretist** pärit Maarja, ja Jeesuse isa, **puusepp Joosep**, kohtusidki. Joosep pärines Judea linnast **Petlemmast**, mis paikneb Jeruusalemmast umbes 10 km lõunas. Noorpaar asus elama Maarja kodulinna Naatsaretti, kus Maarja oli oma vanematelt pärinud eluaseme. Kui vana võis Maarja siis olla? Et idamaa neiud abielluvad väga noorelt, võis Maarja abielludes olla alles 14-aastane. Teada on, et Joosep oli Maarjast märgatavalt vanem, seega umbes 30-aastane. Teada on ka see, et enne Joosepiga abiellumist oli Maarja lapseootel. See võis nii olla, kuid võis ka mitte olla. Ristiusu dogma (vääramatutõe) kohaselt rasestus Maarja **pühast vaimust**, jäädes seejuures **neitsiks**.

Luuka evangeeliumist loeme:

Neil päevil sündis, et keiser Augustus andis käsu kirjutada üles kogu riigi rahvas... Ja kõik läksid ennast kirja panema igaüks oma linna. Nii läks ka Joosep Galileamaalt Naatsaretist üles Juudamaale Taaveti linna, mida hüütakse Petlemmaks, sest ta oli Taaveti soost ja pärusmaalt, et lasta end üles kirjutada koos Maarjaga, oma kihlatuga, kes oli lapseootel. Aga nende sealoleku ajal said päevad täis ja Maarja pidi sünnitama. Ta tõi ilmale oma esimese poja ning mähkis ta mähkmetesse ja asetas sõime, sest nende jaoks polnud majas kohta.

Maarja abikaasa Joosep oli tavaline Petlemmas üles kasvanud puusepp. **Petlemm** oli aga linn, kust uskumuse kohaselt pidi võrsuma **Messias**¹⁰, sest just sealt oli pärit ka kunagine juutide suur kuningas Taavet.

Evangelistid Matteus ja Luukas on veendunud, et Maarja oli lapseootel juba enne Joosepiga abiellumist. Sellest peame järeldama, et Joosep oli Jeesuse kasuisa. Hiljem, kui tekkis legend Jeesusest (ja see tekkis juba tema eluajal) oli uue usu levitamiseks igati hea, et Messia tulek siia ilma ei sarnaneks tavainimese sünniga. Vana Testamendi Jesaja raamatust võib välja lugeda, nagu

¹⁰ Messias – Vanas Testamendis salvimisega pühitsetud isik, Taaveti soost kuningas, kes pidi tulema looma juutidele oma riiki, kandis endas kõiki juudi rahva lootusi: pärast pikka orjaega, rahvuslikku tagakiusamist ja alandusi tuleb tugev ja kuninglikust soost mees, kes päästab rahva orjusest ja annab talle tagasi vabaduse ning tõstab ta endiste aegade taavetlikku ausse ja vägevusse. Kristlastel tähistab sõna Messias maailma lunastajat ja päästjat Jeesus Kristus.

peaks Messias sündima neitsist. See, et Maarja ootas last enne Joosepiga abiellumist, võis tekitada kõiksuguseid kuulujutte viimase isaduse kohta. Kindel on aga see, et Jeesus ei nimetanud end kunagi Taaveti pojaks. Nii pöördusid tema poole tema austajad. Kas pole siis iga patriootiliselt meelestatud juut mingis mõttes Taaveti poeg? Ka nimetus „Jumala poeg“ oli Jeesusele võõras. Küll aga on evangeeliumides kirjas, et ta nimetab end „inimese pojaks“.

Neitsi Maarja ehk Madonna lapsega on maalikunstis väga populaarne teema. Otseses tõlkes oleks itaaliakeelne sõna *madonna* eesti keeles 'mu emand', mis oligi endine daami kõnetussõna Itaalias. Prantsuse keeles on selle sõna vaste *madame* ja inglise keeles *my lady*. Kuid *madonna* on itaallastele samas ka **Jumalaema**, nii nagu prantslastele *Notre-Dame* ja inglastele *Our Lady*. Eestlased eelistavad sõnale *Jumalaema* nime **Neitsi Maarja**.

Maarja kultus on palju noorem kui ristiusk ehk kristlus. Neljas evangeeliumis kohtame Maarjat Jeesuse kõrval harva. Jeesuse sündi kirjeldavad oma evangeeliumides üksnes Matteus ja Luukas. Johannes mainib, et Maarja nägi pealt Jeesuse ristilöömist ja surma.

Madonnapildid kujutavad Maarjat umbes aastase või kaheaastase poja Jeesusega. Tihti on madonnapiltidel ka teine umbes sama vana poisslaps – Ristija Johannes. Me ju teame, et selles vanuses ei saanud need kaks poissi koos viibida (ühe kodulinn oli Naatsaret, teisel Hebron). Ometi muudab kolmanda isiku juuresolek piltide kompositsiooni huvitavamaks ja lapsesõbralikumaks.

Kuulsaim madonnapiltide viljeleja on itaalia kõrgrenessansi¹¹ suurmeister **Raffael** (1483–1520). Tema „Sixtuse madonna“, „Ilus aednikunaine“ ning „Madonna toolil“ esindavad kõige paremini kõrgrenessansi kunstiideeale. Kunstnik ülistab oma madonnadega eelkõige emadust. Maarja inimlikust näost õhkub erilist õrnust ja luulelisust.

Ettevaatust! Raffaeli maali „Sixtuse madonna“ ei tohi seostada Sixtuse kabeliga. „Sixtuse madonna“ on nime saanud 3. sajandil märtrisurma¹² surnud paavsti Sixtus II järgi, keda näeme pildi vasakul serval; paremal põlvitab teine varakristlik pühak, märtrina hukatud püha Barbara, kes oli teose tellinud perekonna kaitsepühak¹³. Maali originaal asub Dresdeni Vanade Meistrite galeriis (kunstimuuseumis) Saksamaal. Sixtuse kabel paikneb aga Vatikani künkjal Roomas Peetri kiriku kõrval. Kabeli lasi 15. sajandi lõpul ehitada paavst Sixtus IV. Seega lahutab kaht sama nime kandvat paavsti üle 1000 aasta.

¹¹ Renessanss (pr k *renaissance* 'taassünd') on Euroopas keskajale järgnenud kultuuriloo periood (15. saj algus – 17. saj algus). Kõrgrenessansiks nimetatakse Itaalia kunsti õitsenguperioodi 16. sajandi algul.

¹² märter – usukannataja; oma veendumuste pärast kannataja

¹³ Pildi tellis Raffaelilt Rooma paavst (aastatel 1503–1513) Julius II, kelle õige nimi oli Giuliano della Rovere.

*Raffael. Madonna toolil.
Pitti palee (Palazzo Pitti), Firenze.*

*Raffael. Ilus aednikunaine.
Louvre, Pariis.*

*Raffael. Sixtuse madonna.
Vanade Meistrite galerii,
Dresden.*

*Leonardo da Vinci.
Madonna värtnaga.
Erakogu, Ühendkuningriik.*

*Leonardo da Vinci.
Madonna Litta.
Ermitaaž, Peterburi.*

*Leonardo da Vinci.
Maarja lapse ja püha Annaga.
Louvre, Pariis.*

Paeluvad on ka **Leonardo da Vinci** (1452–1519) madonnapildid. Tema maalil „Madonna värtnaga“¹⁴ (meie kunstiloo õpiku kaanel) sümboliseerib ristikujuline värten Jeesuse tulevast kannatust ja surma. Teos rööviti ühest Inglismaa erakogust 2003. aasta suvel, kuid on juba õigele omanikule tagastatud. Peterburi Ermitaaži valduses olev miniatuurne (42×33 cm) „Madonna Litta“ on üks kaunimaid emadust ülistavaid pilte maailma kunstiajaloos. Nimetus *Litta* vihjab Itaalias elanud Litta suguvõsale, kelle valduses maal enne Ermitaaži sattumist pikka aega oli.

Täiskasvanud Jeesus ise oma perekonnasse suurt kiindunud polnud. Ta ei pidanud üldse veresugulust tähtsaks. Et selles veenduda, loeme üht lõiku Markuse evangeeliumist:

Siis tulid Jeesuse ema ja ta vennad, ja väljas seistes lasksid nad teda kutsuda. Ja rahvahulk istus Jeesuse ümber, kui talle öeldi: „Vaata, su ema ja su vennad ja su õed otsivad sind väljas!“ Ent Jeesus vastas neile: „Kes on mu ema ja vennad?“ Ja silmitsedes neid, kes istusid

¹⁴ värten – tööriist lõnga ketramiseks

ringis ta ümber, ütles ta: „Ennäe, mu ema ja mu vennad! Sest kes iganes teeb Jumala tahtmist, see on mu vend ja õde ja ema.“

On väheusutav, et Jeesus üldse oma pereliikmeid armastanud poleks. Näide viitab sügavamale elufilosoofiale. Mõttekaaslasest saab aja jooksul veelgi lähedasem inimene kui õde või vend. Kõik viitab sellele, et Jeesuse lähisugulased ei uskunud, et üks nende pere liige on Messias. Just kodukohas Galileas oli uue õpetuse aluspanijal kõige väiksem edu. Matteuse evangeeliumi kohaselt sai talle just seal osaks täielik läbikukkumine:

Ja ta tuli oma kodukohta ja õpetas nende sünagoogis, nii et nad hämmastusid ja ütlesid: „Eks ta ole see puusepa poeg? Eks tema ema hüüta Maarjaks ja ta vendi Jaakobuseks ja Joosepiks ja Siimonaks ja Juudaks? Ja eks ta õed ole kõik meie juures? Kust siis talle see kõik on tulnud?“

Ja nad kõik põlastasid teda. Aga Jeesus ütles neile:

„Kuskil ei austata prohvetit vähem kui ta oma kodukohas ja oma majas.“

Ja ta ei teinud seal kuigi palju vägevaid tegusid nende uskmatuse pärast.

Ka Jeesuse **emapoolne vanaema Anna** pole kunstiteostes sugugi harva esinev tegelane. Leonardo da Vinci maalil „Neitsi Maarja lapse ja püha Annaga“ istub Maarja oma ema süles, toetades kahe käega oma poega, kes veel ei kõnni; viimane omakorda hoiab lambatalle, viidates ohvrile, mille ta kunagi lunastamise märgiks peab tooma¹⁵. Maal üllatab oma täiusliku kompositsiooniga: kõik tegelased moodustavad kolmnurga või püramiidi, mille tipus troonib Jeesuse vanaema Anna, kelle hoolitsev pilk on türel ja lapselapsel.

Kui Jeesus Kolgata mäel risti löödi¹⁶, olid kõik jüngrid peale alaealise Johannese laiali jooksnud. Johannes ütleb oma evangeeliumis nii:

Kui nüüd Jeesus nägi risti kõrval seismas oma ema ja jüngrit, keda ta armastas, siis ta ütles emale: „Naine, vaata, see on su poeg!“ Seejärel ütles ta oma jüngrile: „Vaata, see on su ema!“ Ja selsamal tunnil võttis jünger ta enda juurde.

Pärast seda ütles Jeesus, teades, et kõik on juba lõppenud, et Kiri läheks täide: „Mul on janu!“ Seal seisis äädikat täis anum. Nad torkasid nüüd äädikaga immutatud käsna iisopi¹⁷ roo otsa ja ulatasid selle tema suu juurde.

Kui nüüd Jeesus oli võtnud äädikat, ütles ta: „See on lõppenud!“ Ja, langetanud pea, heitis hinge.

Risti kohale kinnitati Rooma kombe kohaselt tahvel süüteoga. Jeesuse tahvlil seisis kolmes keeles (heebrea, kreeka ja ladina keeles): JUUTIDE KUNINGAS, sest hukkajad ei leidnud Jeesusel muud süüd. Kujutavas kunstis on tahvlil tihti üksnes neli tähte **INRI**, mis on lühend ladina-keelsetest sõnadest *Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum* – Jeesus naatsaretlane, juutide kuningas. Seesugune väljend riivas ja solvas juudi rahvast. Paljud möödujad, kes seda lugesid, tundsid, et

¹⁵ Ohverdamine on rituaalne tegevus, kus pakutakse üleloomulikele jõududele kingitusi, et saada vastutasuks õnnestumist ja õnnistust. Religioonides on jumala(te)le ohverdatud nii toitu, esemeid kui ka vereohvreid (inimesi, loomi). Lambatall süütu ohvriloomana on saanud Kristuse sümboliks – ohverdas ju Jeesus oma elu.

¹⁶ Ristilöömine on ajalooline hukkamisviis, mille puhul ohver seotakse või naelutatakse suure puust risti külge ning jäetakse sinna rippuma, kuni ta sureb.

¹⁷ iisop – pooligihaljas tugevalõhnaline poolpõõsas; ilu-, vürtsi-, mee- ja ravimtaim

see neid haavab. Juudi preestrid püüdsid Rooma riigivõimu esindajat **Pontius Pilatust**¹⁸ veenda sõnastust ümber tegema, nii et sealt loeks välja ainult seda, et Jeesus ise oli ennast juutide kuningaks nimetanud. Aga Pilatus, kes oli kogu sellest loost juba tüdinud, keeldus kirja muutmast.

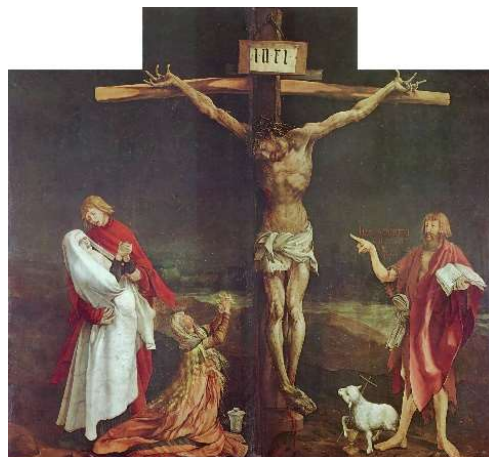
Jeesus vaevles ristil pikki tunde ja heitis hinge õhtu hakul. Seda päeva nimetavad kristlased **suureks reedeks** ja see on üleüldine leinapäev. Sel päeval on kohatu korraldada tantsupidusid ja muid lõbusaid üritusi.

Väga paljude Kristuse ristikannatusi kujutavate teoste hulgast toogem näiteks kolm: Raffaeli maali „Kristus ristil“, baltisaksa kunstniku **Eduard von Gebhardti** (1838–1925) loodud Tallinna toomkiriku altarimaali ja sakslase **Matthias Grünewaldi** (u 1480–1528) peateose, nn Isenheimi altari. Praegu asub see altari Colmari linnas Ida-Prantsusmaal. Ristilöödud Kristus mõjub kõrgel ja süngel altari pildil kohutavate inimlike piinade kehastusena. Ristist vasakul põlvitab Maarja Magdaleena (järgmise alapeatüki kangelanna), tema taga toetab punases rüüs nooruke evangelist Johannes minestavat Neitsi Maarjat. Paremal pool seisab rahulikus poosis (mitu aastat varem surnud) Ristija Johannes, kes tahaks nagu öelda, et tema ettekuulutus Jumalapoja tulekust on täide läinud. Ristipuul Jeesuse pea kohal on selgelt loetavad tähed INRI.

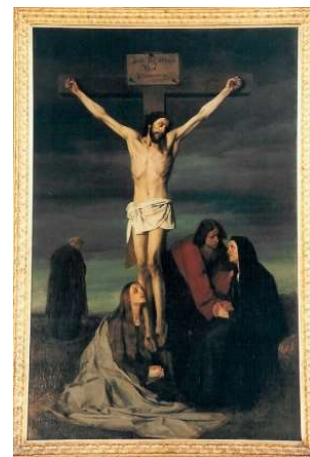
Kristuse risti all seisvad tegelased võivad kunstiteoseti varieeruda. Kindel on aga see, et alati tasub pildilt otsida Neitsi Maarjat, Maarja Magdaleenat ja evangelist Johannest.

*Raffael. Kristus ristil.
Rahvusgalerii, London.*

*M. Grünewald. Kristus ristil.
Unterlindeni muuseum, Colmar.*

*E. von Gebhardt. Kristus ristil.
Tallinna toomkirik.*

Kunstiteosed, mis kujutavad surnud Jeesust süles hoidvat ning leinavat Maarjat, kannavad nime „**Pietà**“ (itaalia k ‘vagadus, kaastunne’). Neist kõige kuulsam on itaalia kõrgrenessanssi esindava **Michelangelo** (1475–1564) marmorskulptuur, mille originaal paikneb Peetri kirikus Vatikanis. Tegemist on tema esimese loominguperioodi kõige harmoonilisema tööga. Tahtmatult langetab iga inimene selle meistritöö ees pea, sedavõrd lummas meid geniaalse kunstniku sõnum: pole suuremat kaotust siin ilmas kui oma lapse surm. Suurmehel on ka teine, lõpetamata „Pietà“, mille kunstnik on loonud oma hauamonumendi jaoks. Praegu on see töö Firenze toomkiriku muuseumis.

¹⁸ Pontius Pilatus, kes oli Juudamaa prefekt (kõrgem ametnik) aastatel 26/27–36/37 pKr, on eelkõige tuntud kui ametnik, kes mõistis Jeesuse ristisurma.

See skulptuur on huvitav ka selle poolest, et Kristuse keha toetab Michelangelo ise. Selle autoportree järgi võib järeldada, et kunstnik võrdles oma eluteed Kristuse kannatustega Kolgatal.

*Michelangelo. Pietà.
Peetri kirik, Rooma.*

*Michelangelo. Pietà.
Toomkiriku muuseum, Firenze.*

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Milline on Jumalaema levinuim vaste itaalia, prantsuse, vene ja inglise keeles?
2. Millist sõna eelistavad eestlased sõnale Jumalaema?
3. Millises maailmamuuseumis paikneb Raffaeli maali „Sixtuse madonna“ originaal? Aga kus asub Sixtuse kabel?
4. Kus saab praegu imetleda Leonardo da Vinci imekauni „Madonna Litta“ originaali? Miks seda maali nii kutsutakse?
5. Kui tähtis oli Jeesusele veresugulus?
6. Kas Jeesuse perekond uskus, et üks nende pere liige on Messias? Põhjenda oma arvamust.
7. Millist eesnime kandis Jeesuse emapoolne vanaema?
8. Millise evangelisti mälestused Kolgata sündmustest on kõige usutavamad? Miks?
9. Kuidas seletad seda, et neli evangelisti Kolgata sündmusi nii erinevalt kirjeldavad?
10. Milline madonnapilt on sinule kõige armsam? Põhjenda.
11. Kujutavas kunstis on ristilöödud Jeesuse pea kohal tihti tahvel tähtedega INRI. Kuidas dešifreerid neid tähti?
12. Kuidas me nimetame Jeesuse surmapäeva?
13. Uuri järele, kuidas on tõlgitud eesti keelde ladinakeelne sõnapaar „Ave Maria“!
14. Uuri järele, kuidas on tõlgitud eesti keelde ladinakeelne sõnapaar „Stabat mater“!

2. MAARJA MAGDALEENA

Jeesusel oli peale 12 lähema jüngri ka naisõpilasi, kes jäid talle truuks surmani ja mängisid ka hiljem tähtsat rolli tema õpetuse levitamisel. Nendest kuulsaim on kindlasti Magdala külast pärit Maarja, keda hakati kutsuma **Maarja Magdaleenaks**. Tolle aja keelepruugi kohaselt oli ta „vaevatud seitsmest kurjast vaimust“, mis tähendab, et ta kannatas seletamatu närvihaiguse all. Eestlased ütlevad seesuguste inimeste kohta: ta on kiiksuga. Oma hella hääletooniga rahustas Jeesus seda segipaisatud olendit. Just see naine jäi õpetajale truuks viimse surmahetkeni. Maarja Magdaleenaks on peetud ka seda naist, kes Jeesuse sõnade kohaselt „on palju armastanud“ ehk teisisõnu oli õpetajaga kohtumiseni prostituut. Selle naise ja Jeesuse kohtumist kirjeldab Luukas nii:

Aga üks variseridest¹⁹ palus teda enda poole sööma. Ja Jeesus läks variseri kotta ja istus lauda. Ja vaata, linnas oli keegi patune naine, ja kui see sai teada, et Jeesus istub variseri majas lauas, tõi ta alabasterriista²⁰ mürriõliga²¹ ja astus tema taha ta jalgade juurde, hakkas nuttes tema jalgu kastma pisaratega ja kuivatas neid oma juustega ja suudles tema jalgu ja võidis neid mürriõliga²².

Pattu kahetsev Maarja Magdaleena on paljude kunstnike lemmikkangelane. Tihti näeme teda maalidel täiesti alasti, ainsaks kehakatteks maani ulatuvad juuksed.

*Tizian. Püha Maarja Magdaleena.
Palazzo Pitti muuseum, Firenze.*

*G. de La Tour. Maarja Magdaleena.
Louvre, Pariis.*

Prantsuse kunstnik **Georges de La Tour** (1593–1652) on korduvalt kujutanud küünlavalgel mõtisklevat Maarja Magdaleenat. Paljud kunstnikud paigutavad selle „palju armastanud naise“ pattu kahetsema lausa kõrbesse. Et selles veenduda, vaadake palun prantsuse realisti **Honoré Daumier**’ (1808–1879) maali „Maarja Magdaleena kõrbes“. Milline patukahetsus! Naine on suures ekstaasis²³ seljast kiskunud ülakeha katnud riided, pea on tal pööratud kõrgusse, vasakul kerkib omatehtud viltuvajunud rist. Kõik viitab sellele, et seitse kurja vaimu vaevavad teda endiselt.

¹⁹ variser – siin: Jeesuse päevil juutide usulis-poliitilise partei liige (neile kuulus kohalik võim); õigeusklik juut, kes pidas sõnasõnalt kinni pühakirjast; tänapäeval: silmakirjateener; silmakirjalik, teesklev, võlts, ebasiiras inimene

²⁰ alabaster – peeneteraline hele ning läbipaistev kipsi teisend

²¹ mürri – mürripuu meeldivalõhnaline vaik

²² Elukeskkonnas, kus valdavalt kanti sandaale või käidi suisa paljajalu, oli jalgade pesemisel väga suur tähtsus. Juutide traditsiooni järgi oli peremehe kohustus teekäijatele ja külalistele pakkuda vett jalgade pesemiseks. Jalgade pesemisele kui külalislahkuse ning hoolitsuse märgile viitab ka Uus Testament. Pesemisrituaali täiendas jalgade võidmine salviga.

²³ ekstaas – joovastus, eneseunustusseisund, ülisuur vaimustus

Caravaggio. *Pattu kahetsev Maarja Magdaleena.*
Doria Pamphilj galerii, Rooma.

H. Daumier. *Maarja Magdaleena kõrbes.*
Lääne kunsti muuseum, Tokio.

Kujutavas kunstis on just sellest naisest saanud kurbuse sümbol. Kõigil Kolgata küngast kujutatavatel pildidel näeme Maarja Magdaleenat ristipuu all nutmas. Ristilt mahavõtmise puhul embab ta härdalt pisaraid valades Jeesuse jalgu. Kuid kõige kaunimad taiesed Maarja Magdaleenast on need, mis kannavad ladinakeelset pealkirja „**Noli me tangere**“ („Ära puuduta mind!“). Nendest on markantseim²⁴ renessansiaegse kunstniku **Tiziani** (u 1488–1576) maal – Londoni Rahvusgalerii uhkus. Et mõista maali sisu, tuleb läbi lugeda lõik Johannese evangeeliumist:

Maarja seisis haua kõrval ja nuttis. Kui ta nõnda nuttis, vaatas ta kummargil hauda ja nägi kahte valgeis riideis inglit istuvat seal, kuhu oli pandud Jeesuse ihu, ühte peatsis ja teist jalutsis ja need ütlesid talle: „Naine, miks sa nutad?“ Tema vastas: „Nad on mu Issanda ära viinud ja ma ei tea, kus nad on ta pannud.“

Kui Maarja Magdaleena seda oli öelnud, pöördus ta ümber ja nägi Jeesust seismas, aga ta ei teadnud, et see on Jeesus. Jeesus ütles talle: „Naine, miks sa nutad? Keda sa otsid?“ Maarja Magdaleena arvas ta aedniku olevat ja ütles talle: „Isand, kui sina oled ta ära kandnud, siis ütle mulle, kuhu sa ta panid, ja ma ise toon ta ära.“

Ja Jeesus ütles talle: „Maarja!“ Too pöördus ümber ja ütles talle heebrea keeles „Rabuni“, see tähendab „Õpetaja“.

Jeesus ütles talle: „Ära puuduta mind, ma ei ole veel üles Isa juurde läinud. Aga mine mu vendade juurde ja ütle neile, et ma lähen üles oma Isa ning oma Jumala ja Teie Jumala juurde.

Maarja Magdaleena tuli ja kuulutas jüngritele: „Ma olen näinud Issandat ja seda kõike ta ütles mulle.“

Seega on Maarja Magdaleena inimene, kes ristisurma surnud Lunastajat esimesena taas elavana nägi. Sellega on ka seletatav Maarja Magdaleena tähtsus kogu kristliku maailma usundiloos: talle on pühendatud väga palju kirikuid (neist kuulsaim Madeleine'i kirik Pariisi südalinnas) ning

²⁴ markantne – eriti ilmekas, silmapaistev; teravalt esilekerkiv

tohutu hulk kunstiteoseid, mille pealkiri on „Noli me tangere“, „Maarja Magdaleena kõrbes“, „Maarja Magdaleena palvetamas“ vm.

Maarja Magdaleenast on eestlased tuletanud järgmised nimed: Made, Madle, Madli, Magda, Mahta, Mall, Malle, kuid ka Magdaliina, Madleen jt.

Tizian. Noli me tangere!
Rahvusgalerii, London.

A. A. Ivanov. Noli me tangere!
Vene Muuseum, Peterburi.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Maarja oli Jeesuse eluajal juutide üks levinumaid naisenimesid. Miks nimetati ühte Jeesuse naisjüngrit Maarja Magdaleenaks?
2. Tolle aja kõnepruugi kohaselt oli Maarja Magdaleena „vaevatud seitsmest kurjast vaimust“. Mida see tähendab?
3. Millist ametit pidas (üsna levinud arvamuse järgi) Maarja Magdaleena enne kohtumist Jeesusega?
4. Millisena kujutatakse Maarja Magdaleenat kõige sagedamini kujutavas kunstis?
5. Kuidas tõlgid ladinakeelse lause „Noli me tangere!“ eesti keelde?
6. Millise kunstniku sama nime kandev maal on tuntuim? Kus asub praegu selle maali originaal?
7. Kes olid Jeesuse päevil variserid? Kelle kohta öeldakse variser tänapäeval?
8. Kus asub kuulsaim Maarja Magdaleenale pühendatud kirik?
9. Millised eesti naisenimed on tuletatud Maarja Magdaleenast?
10. Uuri järele, kas vene naisenimi Leena on tuletatud Helenast või Magdaleenast!

3. LAATSARUSE ÕDE MAARJA

Betaania küla asus künkatipul pooleteise tunni tee kaugusel Jeruusalemmast. Seal elas Jeesuse hea sõber **Laatsarus**, kellel oli kaks õde: **Marta** ja **Maarja**. Laatsaruse kohta ei saa kasutada austavat nimetust *apostel*, sest Jeesus nimetas nii üksnes oma 12 jüngrit, keda ta oli kutsunud end järgima. (Hiljem hakati apostliks nimetama ka ristiusu suurimat levitajat Paulust.) Laatsarus oli lihtsalt Jeesuse õpetuse pooldaja, tema sõber. Laatsaruse majas peatuski Jeesus, kui ta viimast korda Jeruusalemma jõudis. Kindlasti oli ta seal ka varem peatunud, sest Laatsarust mainitakse evangeeliumides mitmel korral. Kord oli sõber nii haige, et kõik pidasid teda surnuks. Siis tuli Jeesus ja Laatsarus sai terveks. Ilmsete liialdustega on evangelist Johannes seda episoodi kirjeldanud nii:

Kui nüüd Marta kuulis, et Jeesus tuleb, läks ta kohe talle vastu, aga Maarja jäi koju. Siis ütles Marta Jeesusele: „Issand, kui sina oleksid olnud siin, siis mu vend ei oleks surnud. Aga ma tean nüüdki, et Jumal annab sulle, mida sa iganes Jumalalt palud.“

Jeesus ütles talle: „Sinu vend tõuseb üles.“ Marta ütles talle: „Ma tean, et ta tõuseb üles ülestõusmises viimsel päeval.“ Jeesus ütles talle: „Mina olen ülestõusmine ja elu. Kes minusse usub, see elab, isegi kui ta sureb. Ükski, kes elab ja usub minusse, ei sure alatiseks. Kas sa usud seda?“

Marta ütles talle: „Jah, Issand, ma usun, et sina oled Messias, Jumala Poeg, kes peab maailma tulema.“ Ja kui Marta seda oli öelnud, läks ta ja kutsus salaja oma õde Maarjat: „Õpetaja on siin ja kutsub sind.“ Seda kuuldes tõusis Maarja otsekohe ja tuli tema juurde, sest Jeesus ei olnud jõudnud küllasse, vaid oli alles seal paigas, kus Marta oli talle vastu tulnud. Kui nüüd Maarja jõudis sinna, kus oli Jeesus, langes ta teda nähes ta jalge ette maha ja ütles talle: „Issand, kui sina oleksid olnud siin, siis mu vend ei oleks surnud...“

Siis nad veeretasid kivi ära. Aga Jeesus tõstis silmad üles ja ütles: „Ma tänan sind Isa, et sa oled mind kuulda võtnud ...“ Ja seda öelnud, hõikas ta valju häälega: „Laatsarus, tule välja!“

Surnu tuli välja, jalad ja käed mähistega mähitud ja ta silmade ümber oli seotud higirätik. Jeesus ütles neile: „Päästke ta lahti ning laske tal minna!“

Evangelist Luukas kirjeldab ka teist Jeesuse külaskäiku Laatsaruse majja.

Aga kui nad teed käisid, astus Jeesus sisse ühte külla. Keegi naine, Marta nimi, võttis ta vastu. Ja sel naisel oli õde, keda hüüti Maarjaks. Maarja istus maha Issanda jalgade juurde ja kuulas tema kõnet. Marta aga oli ametis mitmesuguste toimetustega. Ja ta tuli Jeesuse juurde ning ütles: „Issand, kas sa ei hooli sellest, et mu õde jättis mu üksinda toimetama? Ütle talle nüüd, et ta tuleks mulle appi!“

Aga Issand vastas talle: „Marta, Marta, sa muretsed ja vaevad ennast paljude asjadega, aga tarvis on vaid üht. Maarja on ju valinud hea osa, mida ei võeta temalt ära.“

Ka nädal enne Jeesuse vahistamist on just Laatsaruse õel Maarjal üpriski suur roll täita, sest just tema käitumise tagajärjel tekib sõnelus õpetaja ja tema jüngri Juuda²⁵ vahel. Johannes, kes Juudast eriti põlgas, kirjeldab vahejuhtumit nii:

Nad tegid siis temale seal lõunasöögi ja Marta teenis. Laatsarus aga oli üks neist, kes koos Jeesusega lauas istusid. Maarja võttis nüüd naela ehtsat nardisalvi²⁶, võidis Jeesuse jalgu ja kuivatas neid oma juustega, ning koda täitis salvi lõhnast. Aga üks tema jüngritest, Juudas Iskariot, kes valmistus teda ära andma, ütles: „Miks seda salvi ei ole kolmesaja teenari eest müüdnud ja raha antud vaestele?“[---]

Siis ütles Jeesus: „Jäta naine rahule, et ta seda hoiaks minu matmise päevaks. Vaesed on ju alati teie juures, aga mind ei ole teil alati.“

²⁵ Juudas Iskariot oli üks Jeesuse 12 jüngrist. Juudas reetis Jeesuse pärast püha õhtusöömaaega, andes võimudele välja tema asukoha. Reetmise eest sai Juudas palgaks 30 hõberaha. Ta siiski kahetses oma tegu, kui kuulis, et Jeesus oli mõistetud surma. Matteuse evangeeliumis on kirjas, et Juudas viskas hõberahad maha, eemaldus, läks ära ja poos end üles.

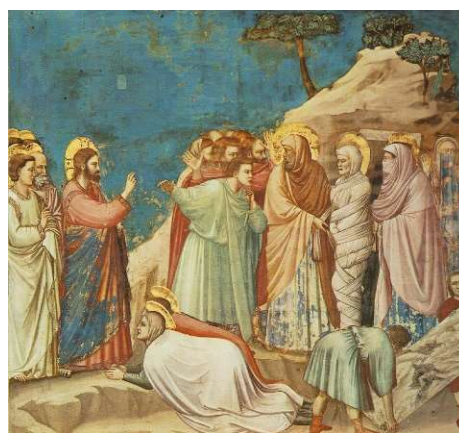
²⁶ nard (kr *nardos*) – Himaalajas kasvav healõhnaline, palderjanitaoline rohttaim

Laatsarus ja tema õed Marta ja Maarja figureerivad väga paljude kunstnike taistel. Laatsaruse elluäratamine on paelunud mitmel korral suurt hollandlast **Rembrandti** (1606–1669). Üks seda temaatikat käsitlev õlimaal on praegu USA-s Los Angelese County Muuseumis. Nagu Rembrandti puhul ikka, suundub kõrvalt tulev valgus tegelasele, keda kunstnik soovib eriliselt esile tuua. Siin on selleks Laatsaruse õde Maarja. Kristus seisab lahtise haua kohal, üks käsi üles tõstetud, teine all, Laatsarus kergitab end kirstus. Ei puudu ka Rembrandtile nii omane kõrvaline atribuutika²⁷, mille hulgas on hästi eristatav tõenäoliselt Laatsarusele kuuluvad mõõk ja kiiver.

Itaalia hilisgootikat²⁸ esindava **Giotto** (1267–1333) freskol²⁹ Arena kabelis Padovas näeme Laatsarust juba püsti, kuid ta ei saa veel kõndida ja vajab kõrvalseisjailt tuge. Jeesuse jalge ees põlvitavad kaks inimest. Esimene neist on kindlasti Laatsaruse õde Maarja. Jeesus osutab kahe sõrmega Laatsarusele. Hetke ülevust põhjustavad kaks asjaolu: erakordse inimese – Messia – kohaolek ja imetegu, mille ta just kõigi kohalolijate silme all on korda saatnud.

Rembrandt. *Laatsaruse elluäratamine*.
County Kunstimuuseum, Los Angeles.

Giotto. *Laatsaruse elluäratamine* (fresko).
Arena kabel Padovas, Itaalia.

Madalmaade barokki³⁰ esindava kunstniku **Peter Paul Rubensi** (1577–1640) maalil „Kristus Marta ja Maarja majas“ näeme Martat hetkel, mil ta kurdab Jeesusele oma õe laiskust. Tal on põll ees, tema käed kõnelevad ilmekalt: „Õpetaja, ütle ometi, et Maarja mulle appi tuleks!“ Huvitav on selle teose foon³¹, mille maalis Jan Brueghel (kuulsa maalikunstniku Pieter Bruegheli poeg). Teos valmis aastal 1628, kui Rubens oli juba nii kuulus, et maalis üksnes peategelasi, muud üksikasjad laskis ta lõuendile kanda kas õpilastel või abilistel. Selle teose loodus ei meenuta üldse Jeruusalemma ümbrust. Tegevus toimuks nagu hoopis põhjamaal, ka Laatsaruse maja arhitektuur viitab Euroopale.

²⁷ atribuutika – tarvikud, juurdekuuluvad esemed

²⁸ gootika – keskaegses Euroopa kunstis valitsenud stiil

²⁹ fresko – värsketele kuivamata krohvipinnale maalitud pilt; vastav maalitehnika

³⁰ barokk – 16. sajandi lõpust 18. sajandi keskpaigani Euroopas valitsenud kunstistiil, mida iseloomustavad dekoratiivne toredus, kaunistusmotiivide kuhjamine, maalilisus, valguse ja varju kontrastimine

³¹ foon – taust, tagapõhi

P. P. Rubens. *Kristus Marta ja Maarja majas*.
Rahvusgalerii, Dublin.

D. Velázquez. *Jeesus Marta ja Maarja majas*. Rahvusgalerii,
London.

Hispaania baroki üks suurimaid esindajaid **Diego Velázquez** (1599–1660) on maalil „Jeesus Marta ja Maarja majas“ kujutanud suures plaanis Martat, kes askeldab köögis. Jeesust ja Maarjat vestlemas näeme üksnes peeglist. Manitseja rollis ei ole siin Jeesus, vaid keegi vanem naine (ema?), kes nagu kordaks Jeesuse sõnumit: „Marta, sa vaevad end valede asjadega!“

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Kes oli Laatsarus ja millega läks ta kristluse ajalukku?
2. Miks ei kasutata Laatsaruse puhul austavat nimetust *apostel*?
3. Jeesus oli galilealane (ta pärines Galilea linnast Naatsaretist). Kus elas Laatsarus?
4. Ühest Laatsaruse õdest on saanud vaimse töö sümbol. On see Marta või Maarja?
5. Millise ellusuhtumisega on Laatsaruse teine õde?
6. Mis on Jeesuse arvates inimesele „hea osa, mida ei võeta temalt ära“? Kas nõustud temaga? Põhjenda!
7. Uues Testamendis on mitu Maarja-nimelist naist. Nimeta neist kolm kõige kuulsamat.
8. Laatsaruse õde Maarja põhjustas tüli Jeesuse ja Juuda vahel. Millest see tüli alguse sai?
9. Millega see tüli lõppes?
10. Mis sai Juudast?

MUUSIKALINE KOKKUVÕTE

Afišše, kontserdikavu või heliplaate silmitsedes kohtame sageli ladinakeelseid pealkirju „**Ave Maria**“ ja „**Stabat mater**“. Mõlemad sellenimelised muusikateosed on seotud Jeesuse ema Maarjaga – üks neist viib meid aga Kristuse sünni, teine surma juurde.

„Ave Maria“ on katoliku kiriku vanimaid ja olulisimaid **palveid**, mille juured ulatuvad keskaega. Selle tekst jaotub kaheks. Esimene osa põhineb Maarja kuulutuse lool Luuka evangeeliumist, kus kirjutatakse nii:

Jumal läkitas ingel Gabrieli Naatsareti külla neitsi juurde, kelle nimi oli Maarja. Tema juurde tulles ütles Gabriel: „Ole tervitatud, Maarja, rõõmusta, sa armuleidnu! Issand on sinuga!“ Tema oli aga vapustatud nende sõnade pärast ja imestas, mida see teretus võiks tähendada. Ja ingel ütles talle: „Ära karda, Maarja, sest sa oled leidnud armu Jumala juures! Ja vaata, sa jääd lapseootele ja tood ilmale poja ja paned talle nimeks Jeesus. Tema saab suureks ja

teda hüütakse Kõigekõrgema Pojaks ja Issand Jumal annab talle tema isa Taaveti trooni.” Aga Maarja küsis inglilt: „Kuidas see võib juhtuda, kui ma ei ole mehega olnud?” Ja ingel vastas talle: „Püha Vaim tuleb sinu peale ja Kõigekõrgema vägi on varjuks sinu kohal, seepärast hüüataksegi Püha, kes sinust sünnib, Jumala Pojaks. Ja vaata, ka su sugulane Eliisabet on pojaootel oma raugapõlves ja see on kuues kuu temal, keda hüüti sigimatuks, sest Jumala käes ei ole ükski asi võimatu.“ [...] Neil päevil asus Maarja teele ja ruttas Sakariase kotta ning teretas Eliisabetti. Ja sündis, kui Eliisabet kuulis Maarja tervitust, et laps hüppas ta ihus. Ja Eliisabet sai täis Püha Vaimu ja hüüdis suure häälega: „Õnnistatud oled sina naiste seas ja õnnistatud on sinu ihu vili! Miks saab mulle osaks, et mu Issanda ema tuleb minu juurde? Sest vaata, kui su tervituse hää! mu kõrvu kostis, hüppas lapsuke mu ihus rõõmu pärast. Ja õnnis on naine, kes on uskunud, et läheb täide, mis Issand talle on kõnelnud.“

„Ave Maria“ teksti teine osa kujutab endast **palvet eestkosteks** (lugeja või laulja pöördub mõttes Maarja poole, et too paluks meie eest). Kasulik on teada, et vene-õigeusu kirikus on „Ave Maria“ vaste „Богородице Дѣво“ (otsetõlkes ’Jumalasünnitaja Neitsi’).

<i>Ave Maria, gratia plena,</i>	Ole tervitatud, Maarja, täis armu,	<i>Богородице Дѣво, радуйся,</i>
<i>Dominus tecum,</i>	Issand on sinuga;	<i>благодѣтельная Маріе,</i>
<i>benedicta tu in mulieribus,</i>	õnnistatud oled sa naiste seas	<i>Господь с Тобою,</i>
<i>et benedictus fructus ventris tui</i>	ja õnnistatud on sinu ihu vili	<i>Благословѣнна Ты в женѣх</i>
<i>Iesus.</i>	Jeesus.	<i>и благословѣн Плод чрева</i>
<i>Sancta Maria mater Dei,</i>	Püha Maarja, Jumala ema,	<i>Твоего,</i>
<i>ora pro nobis peccatoribus,</i>	palu meie patuste eest nüüd ja	<i>яко Спаса родила еси души</i>
<i>nunc, et in hora mortis nostrae.</i>	meie surma tunnil.	<i>наших.</i>
<i>Amen.</i>	Aamen.	

„Ave Maria“ muusikalisi näiteid leiab alates keskajast; varaseimad on kirja pandud 14. sajandi alguses. See palve on kujunenud muusikajaloo vältel ilmselt üheks enim viisistatud tekstiks: kokku on arvatud ligikaudu 3000 helitööd. Suurima kuulsuse on pälvinud **Franz Schuberti** (1797–1828) „Ave Maria“ ja **Charles Gounod’** (1818–1893) meloodia, mille ta lisas **Johann Sebastian Bachi** (1685–1750) prelüüdile³² C-duur (mida enamasti mängitakse klaveril, aga vahel ka teistel instrumentidel). Et teoses on ühendatud saatepartiina Bachi prelüüd ja põhihäälena Gounod’ meloodia, nimetataksegi seda Bach-Gounod’ „Ave Mariaks“.

♪ Kuula ning jäta meelde helilooja ja pealkiri!

Johann Sebastian Bach – prelüüd C-duur

♪ Kuula ning jäta meelde helilooja ja pealkiri!

Bach-Gounod – „Ave Maria“ – Cecilia Bartoli (metsosopran³³)

♪ Kuula ning jäta meelde helilooja ja pealkiri!

³² prelüüd – muusikateose eelmäng; väike vabas vormis helitöö

³³ sopran – (muusikas) kõrge naishääli; sellise häälega laulja; metsosopran – madal sopran

Viimase poolsajandi jooksul on suure populaarsuse omandanud ka pala, mida tuntakse Caccini „Ave Maria“ nime all. **Giulio Caccini** (1551–1618) oli itaalia hilisrenessansi-aegne helilooja. Paraku ei ole tal „oma“ „Ave Mariaga“ midagi pistmist, sest selle lummava meloodia kirjutas ja salvestas aastal 1970 hoopis vene kitarrist ja helilooja **Vladimir Vavilov** (1925–1973). Esialgu oli nootides autori nime kohal sõna „tundmatu“, hiljem märgiti heliloojaks Caccini – kas seda tegi Vavilov ise või tema muusikutest sõbrad, ei ole kindel. Kindel on see, et õige autor sai teatavaks alles aastaid pärast Vavilovi surma, kui muusikateaduslik analüüs näitas, et ilmselgelt ei ole tegu 16. sajandi teosega. Pigem meenutab lugu 20. sajandi *bossa nova*’t (Brasiiliast pärit, hiljem džäss-ja popmuusikas levinud stiili). Me ei tea, kas Vavilov soovis loo autorsusest eemalduda suurest tagasihoidlikkusest või kartis ta religioosse muusikaga tegelemise pärast ametivõimude tagakiusamist (usk oli Nõukogude Liidus tugevalt alla surutud) või tahtis ta lihtsalt sõpradele väikese vembu visata. Igatahes on nüüdseks „Caccini“ „Ave Mariast“ saanud üks armastatumaid palu maailmakuulsate muusikute kontsertidel, eriti jõulude ajal.

Kui vene helilooja Vavilov kirjutas lääneliku „Ave Maria“, siis eesti helilooja **Arvo Pärt** (1935) on muu hulgas kirjutanud venekeelset vaimulikku muusikat, mille näiteks toome segakooriteose „*Богородице Дево*“. Pärt on ka ise just nimelt õigeusu, mitte luteri või katoliku kiriku liige.

♪ Kuula ning jäta meelde helilooja ja pealkiri!

Giulio Caccini (Vladimir Vavilov) – „Ave Maria“ – Margarita Voites (sopran)

♪ Kuula ning jäta meelde helilooja ja pealkiri!

Arvo Pärt – „Богородице Дево“ – kammerkoor³⁵ Pro Arte Singers

„**Stabat mater**“ on keskaegne ladinakeelne luuletekst, milles kirjeldatakse Neitsi Maarja kannatusi oma poja Jeesus Kristuse ristilöömise ajal.

<i>Stabat mater dolorosa</i>	Seisab ema mures
<i>Iuxta crucem lacrimosa,</i>	risti juures nuttes,
<i>Dum pendebat filius.</i>	kuni ripub poeg,
<i>Cuius animam gementem,</i>	kelle hinge kaebuste,
<i>Contristatam et dolentem</i>	kurbuse ja kannatustega
<i>Pertransivit gladius.</i>	läbib mõök. (otsetõlge)

Kui Jeesuse ema kurbusele mõeldes tuleb silme ette maal „Kristus ristil“ või skulptuur „*Pietà*“, siis kõrvus võiks kosta „Stabat mater“. Sellenimelisi teoseid on läbi aegade loonud paljud heliloojad. Üks tuntumaid on Itaalia barokkhelilooja **Giovanni Battista Pergolesi** (1710–1736) lühikese elu viimastel kuudel valminud mitmeosaline „Stabat mater“ sopranile, aldile³⁶ ja väikesele keelpilliorkestrile.

³⁴ bariton – (muusikas) tenori ja bassi vahepealne meeshäääl; sellise häälega laulja

³⁵ kammerkoor – väike valikkoosseisuga koor; kammer- (sks *Kammer* 'kamber') – vähese arvu esitajatega, väikest esitusruumi nõudev

³⁶ alt – (muusikas) madal naishäääl; sellise häälega laulja

Tähelepanuväärse „Stabat materi“ on kirjutanud ka eesti helilooja **Kuldar Sink** (1942–1995). Tema teos on täis dramaatilisi tundepehanguid, sosinaid ja karjeid, ahastust ja valu. Singi „Stabat mater“ kõlab eesti keeles – teksti on ladina keelest tõlkinud Ants Oras.

♪ Kuula ning jäta meelde helilooja ja pealkiri!

Giovanni Battista Pergolesi – „Stabat mater“

♪ Kuula ning jäta meelde helilooja ja pealkiri!

Kuldar Sink – „Stabat mater“ (katkend) – Annika Tõnuri (metsosopran), ansambel Camerata Tallinn koosseisus: Heiki Mätlik (kitarr), Jaan Õun (flööt), Mati Kärmas (viul)

Kui Jeesus on ristilt maha võetud, ema on teda leinanud ja Maarja Magdaleena Lunastajat taas elavana näinud (*Noli me tangere!*), on suurima kurbuse aeg möödas. Seda kuuleme ka Itaalia helilooja **Pietro Mascagni** [mas'kanji] (1863–1945) ooperis „Talupoja au“, mille sündmustik rullub lahti pühapäeval, esimese ülestõusmispüha hommikul Sitsiilias. Kirikust kostab koorilaul, traditsiooniline palve: „*Regina caeli, laetare, alleluia; Quia quem meruisti portare, alleluia, Resurrexit, sicut dixit, alleluia.*“ („Taeva kuninganna, rõõmusta, halleluuja³⁷; poeg, keda kandsid, halleluuja, on üles tõusnud, nagu ta lubas, halleluuja.“) Kiriku ees väljakul võtab laulu üles ka külarahvas: „*Innegiamo 'il Signor non è morto!*“ („Laulgem hümnid, Issand ei ole surnud!“) Kõigile eelnenud ja järgnevatele sündmustele vaatamata („Talupoja au“ lõpeb kiremõrvaga) väljendab tohutu rahvamass tahet uskuda igavest elu. Koori, orkestri ja solisti, ooperi naispeategelase esituses kõlab üks ülevamaid stseene maailma muusikaajaloos.

♪ Kuula ning jäta meelde helilooja ja pealkiri!

Pietro Mascagni – ülestõusmispüha stseen ooperist „Talupoja au“ – Montserrat Caballe (sopran), orkester ja koor dirigent Riccardo Muti juhatusel

*Matthias Grünewald. Kristuse ülestõusmine.
Unterlindeni muuseum, Colmar.*

³⁷ halleluuja – ülistushüüe jumalale nii juutidel kui ka kristlikes rituaalides